

Ks. CZESŁAW KRAKOWIAK
Wydział Teologii KUL, Lublin

LITURGIA SAKRAMENTU BIERZMOWANIA W PRACACH NAD ORDO CONFIRMATIONIS 1971

WPROWADZENIE

Począwszy od starożytności chrześcijańskiej, w zasadzie aż do XII w., biskup udzielał bierzmowania bezpośrednio po chrzcie¹. Ponieważ obrzędy chrztu były bardzo rozbudowane, liturgia bierzmowania zawierała jedynie modlitwę w czasie wkładania rąk i formułę sakramentalną, której z czasem towarzyszyło namaszczenie czoła². Wtedy bierzmowanie stanowiło zakończenie chrztu, jego dopełnienie i udoskonalenie (*consummatio, perfectio*), nie było więc pojmowane jako rytualnie odrębny sakrament³. Były to po prostu dwa etapy tej samej inicjacji. Przypomina o tym *Katechizm Kościoła Katolickiego*: „W pierwszych wiekach bierzmowanie stanowi zazwyczaj jeden obrzęd z chrztem, tworząc razem z nim «podwójny sakrament» [...]” (nr 1290). W następnych wiekach, gdy udzielano bierzmowania już bez związku z chrztem, obrzędy wzbogacono jedynie o wstępne wersety i antyfonę końcową. Udzielanie bierzmowania zwykle z okazji wizytacji biskupa, często bardzo licznym grupom kandydatów, wymagało krótkich obrzędów. Nie

¹ Por. A. Heinz, *La célébration de la confirmation selon la tradition Romaine. Etapes historiques et son développement propre à l'Occident*, Questions Liturgiques 70(1989), s. 29-50; P. De Clerck, *Les évolutions de la confirmation à travers les siècles*, Questions Liturgiques 79(1998), s. 214-228; M. Zachara, *Lordine dei sacramenti dell'iniziazione cristiana. La storia del loro conferimento nella liturgia romana fino alla fine del XIII secolo*, Wydawnictwo Drukarnia Liber, Lublin 2003; A. Lameri, *Il sacramento della confermazione: evoluzione storica della prassi sacramentale dell'iniziazione cristiana e criteri teologico-pastorali circa la scelta dell'età di conferimento*, Rivista Liturgica 91(2004), s. 83-105; P. De Clerck, *La Confirmation au long du premier millénaire: La fracture de l'incitation chrétienne*, w: *Confirmation et Confirmation questions autour d'un rite post-baptismal*, Ed. C. Braga 2009, s. 61-74.

² Por. A. Heinz, *Die Firmung nach römischen Tradition. Etappen in der Geschichte eines abend-ländischen Sonderwegs*, Liturgisches Jahrbuch 39(1989), s. 67-88; P. De Clerck, *La Confirmation à l'époque carolingienne. État des lieux et réflexions*, Questions Liturgiques 87(2006), s. 120-130; A. Elberti, *Confermazione nella tradizione della Chiesa latina*, San Paolo, Cinisello Balsamo 2003; M. Zachara, *Il sacramento della confermazione nel primo millennio in Occidente*, w: *La cresima: Atti del VII Congresso Internazionale di Liturgia*; Roma, Pontificio Istituto Liturgico, 6-8 maggio 2004 (Studia Anselmiana 144) a cura di E. Carr, Centro Studi S. Anselmo, Roma 2007, s. 103-132.

³ Th. Camelot, *La théologie de la confirmation à la lumière des controverses récentes*, La Maison-Dieu (1958)54, s. 81.

było także jednolitej praktyki jego udzielania, lecz różne tradycje: na Wschodzie – bierzmowanie bezpośrednio po chrzcie, na Zachodzie – bierzmowanie dzieci zwykle około 7, ale najczęściej znacznie później, między 14 a 18 rokiem życia, czyli już po Pierwszej Komunii św.⁴. Stąd także nauczanie o bierzmowaniu jako sakramencie dojrzałości chrześcijańskiej⁵. Związek bierzmowania z chrztem i Eucharystią jako sakramentami inicjacji chrześcijańskiej i jego rolę w życiu chrześcijanina i Kościoła zaczęto podkreślać dopiero po II wojnie światowej⁶. Zaczęto także zwracać uwagę na rolę biskupa jako znaku jedności Kościoła, w którym ochrzczony już żyje, ale przez jego posługę zostaje w pełni do niego włączony⁷.

I. WAŻNIEJSZE POSTULATY REFORMY LITURGII BIERZMOWANIA ZGŁASZANE NA SOBÓR WATYKAŃSKI II

W nadesłanych przez biskupów do Komisji Przygotowawczej Soboru *votach*, propozycjach i pytaniach, 118 dotyczyło ogólnie sakramentu bierzmowania⁸. Odnosiły się one głównie do wieku i szafarza bierzmowania, a tylko nieliczne do liturgii i teologii tego sakramentu⁹. Zgłaszano także przeciwstawne propozycje np.: skrócenie obrzędów lub ich rozbudowanie, przygotowanie specjalnego formularza mszalnego o bierzmowaniu i udzielanie go podczas Mszy św.¹⁰. Biskup P. Lacombe z Beauvais proponował nawet, aby zobowiązanie do apostołstwa, włączyć

⁴ Por. P. De Clerck, *La dissociation du baptême et de la confirmation au haut moyen âge*, La Maison-Dieu (1986)168, s. 47-75; J. Lamberts, *La confirmation dans l'Eglise catholique romain du Concile de Trente a nos jours*, w: *Chrismation et Confirmation questions autour d'un rite post-baptismal*, s. 75-96.

⁵ Por. G. Biemer, *Controverse sur l'âge de la confirmation. Conflit type entre critères théologiques et exigence pastorale*, *Concilium* 14(1978)13, s. 137-149; P. A. Muroni, *L'ordine dei sacramenti dell'iniziazione cristiana. La storia e la teologia dal XIV secolo al 1992 nel rito romano*, CVL, Roma 2007.

⁶ Por. S. Marsili, *Problemi contemporanei della iniziazione cristiana*, *Rivista Liturgica* 54(1967), s. 94-10; R. Falsini, *La cresima nel quadro dell'iniziazione. Rapporto con il battesimo*, w: *Mysterion. Nella celebrazione del Mistero di Cristo*, Leumann, Torino 1981, s. 441-456; S. Marsili, *I segni del mistero di Cristo. Teologia liturgica dei sacramenti*, red. M. Alberta, Roma 1987; R. Falsini, *L'iniziazione cristiana e i suoi sacramenti*, Edizioni O.R., Milano 1992; A. Caprioli, *Saggio bibliografico sulla confermazione nelle ricerche storico-teologiche dal 1946 al 1973*, *Scuola Cattolica* 103(1975), s. 645-659.

⁷ J.P. Bouhot, *La confermazione sacramento della comunione ecclesiale*, Edition du Chalet, Torino 1970.

⁸ *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando (cura et studio Secretariae Pont. Comm. Centralis Praep. Concilii Vaticani II). Series I Antepreparatoria (1-16)*. Typis Polyglottis Vaticanis 1960-1961. *Appendix voluminis II. Analyticus conspectus consiliorum et votorum quae ab episcopis et praelatis data sunt. Pars I-II. Appendix voluminis II/2* s. 25-42 [dalej: ADoc, s. I].

⁹ Podobnie było w Komisji Przygotowawczej do Soboru. Wyjątkiem był schemat o liturgii – w nim od początku bierzmowanie umieszczono wśród sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Por. J. Zerndl, *Die Theologie der Firmung in der Vorbereitung und in den Akten des zweiten Vatikanischen Konzils*. „Sacramento confirmationis perfectius Ecclesiae vincuntur tamquam veri Christi testes” (Cf. LG 11), Verlag Bonifatius-Druckerei, Paderborn 1986, s. 9-28.

¹⁰ Tamże, s. 35-37; Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, TN KUL, Lublin 2012, s. 27-32.

w sam obrzęd bierzmowania¹¹. Wśród nadesłanych uwag były również znaczne różnice, które wynikały z odmiennych warunków pastoralnych Kościołów na poszczególnych kontynentach i w krajach oraz z własnych obrządków. Generalnie biskupi Kościołów Wschodnich nie zgłaszali uwag dotyczących sakramentu bierzmowania, głównie dlatego, że na Wschodzie sakrament bierzmowania udziela się zawsze razem z chrztem¹². Konferencja Biskupów Indonezji proponowała włączenie bierzmowania w liturgię Mszy św. i w związku z tym postulowała przygotowanie odpowiedniego formularza mszalnego¹³. Biskupi z Ameryki Łacińskiej zwracali uwagę na częstą praktykę udzielania bierzmowania bardzo licznym grupom kandydatów (masowe bierzmowania). Ponieważ wtedy liturgia trwa bardzo długo, postulowali uproszczenie obrzędów bierzmowania. Sygnalizowali także trudności ze zdobyciem oleju z oliwek, koniecznego do przygotowania świętego krzyżma potrzebnego do sakramentu bierzmowania¹⁴. *Vota* biskupów polskich dotyczyły głównie wprowadzenia języka ojczystego do liturgii sakramentów, a więc także do obrzędów bierzmowania. Ogólnie należy stwierdzić, że najliczniejsze postulaty biskupów dotyczyły praktyki pastoralnej i teologii bierzmowania, natomiast nieliczne tylko odnosiły do liturgii sakramentu¹⁵.

Uwagi i propozycje odnoszące się do sakramentu bierzmowania zgłosiły także niektóre Kongregacje Rzymskie i uniwersyteckie wydziały teologii i prawa kanonicznego. *Vota* Kongregacji Obrzędów¹⁶ tylko w niewielkim stopniu dotyczyły liturgii bierzmowania¹⁷. Celem reformy liturgii bierzmowania według tej Kongregacji jest wzbudzenie u młodych chrześcijan ducha walki w imię Pana. W stanowisku Kongregacji Dyscypliny Sakramentów¹⁸ poruszano głównie dwie sprawy: szafarza bierzmowania i wieku udzielania tego sakramentu, z zachowaniem dyscypliny według kanonów 780-800 *Codex Iuris Canonici*. Główną tezę tej Kongregacji wyrażało sformułowanie: *Nihil immutandum in disciplina Ecclesiae*, tak co do wieku, jak i szafarza bierzmowania¹⁹. Kongregacja dla Kościołów Wschodnich zgłosiła dwa główne postulaty: dokładnego określenia materii (*materia proxima*) bierzmowania i rozszerzenia władzy bierzmowania na prezbite-

¹¹ ADoc, s. I, vol. II/1, s. 213.

¹² „La Cresima non esiste come Sacramento a sé: viene amministrata soltanto nel Battesimo“ ADoc, s. I, vol. II/4, s. 210.

¹³ ADoc, s. I, vol. II/4, s. 274.

¹⁴ ADoc, s. I, vol. II/7, s. 322.

¹⁵ J. Zerndl, *Die Theologie der Firmung in der Vorbereitung*, s. 35-37.

¹⁶ ADoc, s. I, vol. III, s. 251-296.

¹⁷ Szczegółowy wykaz podaje C. Braga, *La Sacrosanctum Concilium nei lavori della Commissione Preparatoria*, w: *Costituzione liturgica „Sacrosanctum Concilium“*, C.L.V. Edizioni Liturgice, Roma 1986, s. 89.

¹⁸ *De Sacramento Confirmationis disciplina*. ADoc, s. I, vol. III, s. 79-82.

¹⁹ „Nihil ideo immutandum est in disciplina Ecclesiae, quam hactenus servavit et vetuit Sacra Congregatio. Factis tantum modo nonnullis exceptionibus pro aliquibus regionibus in America Meridionali...“ Tamże, s. 80.

rów jako szafarzy nadzwyczajnych²⁰. Odnośnie do materii sakramentu, chodziło o odpowiedź na pytanie, czy jest nią namaszczenie (*unctio*), czy namaszczenie i włożenie rąk²¹. Podobnie opinie uczelni katolickich w sprawie sakramentu bierzmowania były zróżnicowane zarówno w kwestiach teologicznych, jak i prawnych²². Przyjmowano, że bierzmowanie jest drugim z kolei sakramentem inicjacji chrześcijańskiej, a jego udzielanie powinno następować albo bezpośrednio po chrzcie, albo po osiągnięciu przez dziecko wieku używania rozumu, i poprzedzać przyjęcie Pierwszej Komunii św. Tylko Papieski Instytut Liturgiczny św. Anzelma postulował przywrócenie starożytnego porządku udzielania sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, uzasadniając to tym, że do przyjęcia bierzmowania wystarczy posiadanie używania rozumu²³.

Ogólnie można stwierdzić, że w materiałach nadesłanych na sobór przez biskupów, w sugestjach i opiniach kongregacji Kurii Rzymskiej oraz propozycjach nadesłanych przez wydziały teologiczne i prawa kanonicznego uniwersytetów niewiele uwagi poświęcano liturgii bierzmowania. Najczęściej zgłaszano postulaty, aby po bierzmowaniu sprawować Mszę św., albo udzielać go w czasie Mszy. Proponowano oddzielenie bierzmowania od Pierwszej Komunii św., aby na jego przyjęcie przez pogłębioną katechezę lepiej przygotować kandydatów²⁴.

2. WSKAZANIA SOBORU DOTYCZĄCE REFORMY LITURGII I SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Kierunek reformy liturgii sakramentu bierzmowania wskazywały dokumenty Soboru Watykańskiego II²⁵, zwłaszcza *Konstytucja o liturgii* (por. nn. 14; 21; 59-63; 92), *Konstytucja o Kościele* (por. nn. 11; 26; 33)²⁶, *Dekret o misyjnej działalności Kościoła* (por. nn. 11; 14; 36) i *Dekret o apostołstwie świeckich* (por. DA 3;

²⁰ „Allargare le facultà di amministrare la cresima ai sacerdoti, ministri straordinari”. Tamże, s. 70.

²¹ „[...] ut a Concilio Oecumenico declaretur authentice quaestio de materia proxima Sacramenti Chrismatis, id est, utrum ad validam materiam proximam huius Sacramenti requirantur unctio et simul manus impositio, an sufficit vel sola unctio vel sola manus impositio, iuxta disciplinam propriam Ecclesiarum particularium”. Tamże.

²² ADoc, s. I, vol. IV. *Studia et vota Universitatum et Facultatum Ecclesiasticarum et Catholicarum*. Pars I/1. *Universitates et Facultates in Urbe. Universitates et Facultates extra Urbem*. Pars II/2.

²³ „[...] confirmatio debere per se praecedere primam Communionem eucharisticam”. Tamże, s. 44. Por. ADoc, s. I, vol. IV, pars I/1, s. 44.

²⁴ ADoc, s. I, vol. II/1, s. 632, 587; ADoc, s. I, vol. II/4, s. 247; por. J. Zerndl, *Die Theologie der Firmung in der Vorbereitung und in den Akten des zweiten Vatikanischen Konzils*, s. 91-93; Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 67-70.

²⁵ Por. T. Pawluk, *Bierzmowanie w świetle postanowień Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawa kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 20(1977)1-2, s. 177-193.

²⁶ Por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 97-101; J. Zerndl, *Die Theologie der Firmung in der Vorbereitung und in den Akten des zweiten Vatikanischen Konzils*, s. 141-295.

10; 12)²⁷. Głównym celem reformy liturgii było pragnienie Kościoła, aby wierni uczestniczyli w niej w sposób „pełny, czynny i społeczny” (KL 21), gdyż tego domaga się „sama natura liturgii” (KL 14) i czerpali z niej obfitsze łaski²⁸. Obrzędy powinny odznaczać się także „szlachetną prostotą” i krótką formą, bez zbędnych powtórzeń (por. KL 9; 35). Nowe formy i elementy liturgii mają „niejako organicznie wyrastać z form już istniejących” (KL 23). Należy także dowartościować Pismo Święte, które pozwala lepiej zrozumieć znaki i obrzędy liturgiczne (por. KL 35; 51)²⁹, zachować hierarchiczny i społeczny charakter liturgii (por. KL 26-32) i uwzględnić miejscowe tradycje różnych narodów (por. KL 37-38). Odnośnie do liturgii sakramentu bierzmowania *Konstytucja o liturgii* poleca tak ją odnowić, „aby jasno uwydatnił się związek tego sakramentu z całą inicjacją chrześcijańską. Dlatego wypada, aby przyjęcie tego sakramentu poprzedzało odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Jeśli to możliwe, bierzmowania należy udzielać w czasie Mszy św.” (nr 71)³⁰.

3. ORDO CONFIRMATIONIS W PRACACH CONSILIUM I COETUS A STUDIIS XX

Właściwe prace nad przygotowaniem nowej księgi zawierającej liturgię sakramentu bierzmowania prowadziła specjalnie powołana (11 X 1964) do tego grupa wyłoniona z członków i konsultorów *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia* jako *Coetus a Studiis XX, De I libro Pontificalis*³¹. Jego relatorem był B. Botte, sekretarzem B. Kleinheyser, członkami: J. Nabuco, E. Lengeling, C. Vogel, P. Jounel, J. Lécuyer³². W pracach nad tą częścią pontyfikatu odwoływano się do jego ostatniego wydania z 1962 r., starano się uwzględnić zgłaszane na sobór *vota* biskupów³³, Kongregacji Rzymskich i uczelni katolickich,

²⁷ Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 102-109.

²⁸ Por. F. Kohlschein, „Świadome, czynne i owocne uczestnictwo” (KL 14). Z recepcji głównego założenia reformy liturgicznej, w: *Wprowadzenie soborowej odnowy liturgicznej*, red. E. Mateja, R. Pierskała, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1999, s. 15-28; G. Bert, *Einige Aspekte der heutigen tätigen Teilnahme*, *Heiliger Dienst* 58(2004), s. 288-302; P. Pretot, *Retrouver la «participation active»: une tâche pour aujourd'hui*, *La Maison-Dieu* (2005)224, s. 151-177; J. Weismayer, *Participatio actuosa - mit geistlichem Gewinn*, *Heiliger Dienst* 59(2005), s. 146-150.

²⁹ Por. J. Bärsch, „Von größtem Gewicht für die Liturgiefeyer ist die Heilige Schrift“ (SC 24). *Zur Bedeutung der Bibel im Kontext des Gottesdienstes*, *Liturgisches Jahrbuch* 53(2003), s. 222-241.

³⁰ Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 93-96, 112-118.

³¹ O roli *Consilium* w reformie liturgii por. J. Stefański, *Rola Consilium w posoborowej reformie liturgicznej*, *Studia Theologica Varsaviensia* 23(1985)2, s. 291-310; Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 118-138.

³² Główną pracę nad schematem wykonywali relator i sekretarz. Z członkami *Coetus* kontaktowali się pisemnie. Od 1970 r. przygotowanie liturgii bierzmowania kontynuowała Kongregacja Kultu Bożego.

³³ *Analitycus conspectus*. ADoc, s. I. Appendix vol. II/2, s. 25-42.

prace Papieskiej Przygotowawczej Komisji Liturgicznej³⁴, następnie dyskusje w auli soborowej³⁵ i dokumenty *Vaticanum II* oraz ogólne zasady odnowy liturgii zawarte w *Sacrosanctum Concilium*, w Motu proprio *Sacram Liturgiam*³⁶ i instrukcji *Inter Oecumenici*³⁷.

Owoce swoich prac *Coetus XX* przedstawiał do dyskusji na forum *Consilium* w formie maszynopisu określanego jako „Schemata”³⁸. W okresie od września 1967 do 15 XI 1968 *Coetus a Studiis XX* przygotował trzy schematy. Pierwszym był Schemata nr 240: *De Pontificali* nr 16 – *De recognoscendo ritu confirmationis. De itinere huius relationis* z datą 13 IX 1967³⁹. W dniach 20-21 XI 1967 był on przedmiotem dyskusji na plenarnym zebraniu *Consilium*⁴⁰. Przyjęto wtedy następujące główne założenia, które były podstawą dalszych prac nad nowym *Ordo Confirmationis*: sakramentu bierzmowania udziela się w czasie Mszy św., a jeśli poza Mszą, liturgię bierzmowania zawsze poprzedza liturgia słowa Bożego; papieżowi przedstawi się prośbę, aby jeśli zajdzie taka potrzeba, biskupi mogli delegować prezbiterów do udzielania bierzmowania razem z biskupem i samodzielnie; świadkami bierzmowania mogą być rodzice chrzestni kandydatów; także rodzice mogą przedstawiać swoje dzieci do bierzmowania⁴¹.

³⁴ Por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 52-63.

³⁵ Tamże, s. 72-93.

³⁶ *Sacram Liturgiam* postanawia, że natychmiast obowiązuje przepis z KL 71: „sakramentu bierzmowania można udzielać (*conferrí potest*) w czasie Mszy św. po przeczytaniu Ewangelii i po homilii”. AAS 56(1964), s. 142.

³⁷ AAS 56(1964), s. 892, nr 64-67.

³⁸ Wykaz i kolejność schematów *De Confirmatione* podaje P. Marini, *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divino (marzo 1964 - luglio 1975)*, *Notitiae* 18(1982), s. 695-697.

³⁹ Schemat ten podzielony na 38 numerów na 22 stronach maszynopisu formatu A4 zawierał następującą treść: *Praenotanda*. I: Mandatum Concilii. II: Confirmatio uti secundus gradus initiationis christianae: 1) Testimonia: De aspectu oecumenico; 2) Optanda. III: De aetate confirmandorum. IV: De ministro confirmationis: 1) Minister originarius episcopus; 2) Minister delegatus presbyter. Optanda. V: De Officio patrinatorum. De ritu confirmationis: A: De structura generali ritus; B: De parte centrali ritus Confirmationis; I: De consignatione et chrismatione: 1) De consignatione; 2) De chrismatione capitis vel frontis; a) De formula; b) De rubricis. II: De manuum impositione vel extensione: a) De formula; b) De rubricis. Textus dogmatici medii aevi; De additione ad rubricam ad chrismationem; De aspectibus pastoralibus: C: De elementis praeparatoriis; D: De aliquibus ritibus cum parte centrali cohaerentibus; E: De elementis conclusionis ritus: 1) De historia horum elementorum; 2) De instauratione conclusionis ritus. Schema ritus Confirmationis provisorium. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 133-134.

⁴⁰ W dyskusji poruszano tematy odnoszące się do następujących spraw: bierzmowanie jako drugi etap inicjacji chrześcijańskiej, wiek przyjmujących i szafarz bierzmowania. Szczegółowe problemy związane z liturgią dotyczyły: włożenia rąk, *chrismatio* i formuły sakramentalnej. *Notitiae* 3(1967), s. 414.

⁴¹ Tamże.

Kolejny Schemata nr 285: *De Pontificali* nr 18 – *De Confirmatione* (4 IV 1968)⁴² zawierał po raz pierwszy *Ordo instauratus Confirmationis* i tylko krótkie *Praenotanda*. W dodatku zamieszczono wykaz czytań, psalmów, Alleluja, modlitwy w czasie Mszy św. o bierzmowaniu i śpiewy procesyjne. Podczas dyskusji nad tym schematem w dalszym ciągu podnoszono problem wieku przyjmujących bierzmowanie⁴³. Relator *Coetus XX* zdecydowanie preferował zachowanie zasady następstwa sakramentów: chrzest – bierzmowanie – Eucharystia oraz udzielania go zgodnie z tradycją Kościoła rzymskiego, tj. około 7 roku życia. Przyjęty schemat zdecydowano przekazać do eksperymentów w określone miejsca, celem sprawdzenia jego przydatności w praktyce pastoralnej⁴⁴. Jednak ze względu na zmianę formuły sakramentalnej, którą zawierało *Ordo instauratus*, takich eksperymentów nie przeprowadzono.

Po aprobacie tego schematu przez *Consilium*, *Coetus XX* zredagował już cały obrzęd *De Confirmatione* jako Schemata nr 326: *De Pontificali* nr 19 (15 XI 1968)⁴⁵, który został przedłożony papieżowi (30 XI 1968). Uwagi papieża do tego schematu przekazano (1 II 1969) do Kongregacji Nauki Wiary. Chodziło głównie o określenie właściwej formuły sakramentalnej bierzmowania. Na wspólnym posiedzeniu Kongregacji Nauki Wiary i Kongregacji Dyscypliny Sakramentów (23 II 1969)⁴⁶ sformułowano pewne uwagi związane z tym schematem i przekazano je przewodniczącemu *Consilium*. Po ich uwzględnieniu przez *Coetus XX*, poprawiony tekst został przekazany do Kongregacji Nauki Wiary (9 XII 1969), a następnie papieżowi (3 I 1970). Po zapoznaniu się z nim, Paweł VI zwrócił się (14 I 1970) do Kongregacji Nauki Wiary i Kongregacji Dyscypliny Sakramentów, aby jasno określiły jeszcze następujące sprawy: co jest wymagane do ważności sakramentu bierzmowania, czyli jaki jest *ritus essentialis* oraz kto i kiedy może udzielać prezbiterom władzy do jego udzielania⁴⁷.

⁴² Na 21 stronach formatu A4 schemat zawierał: *Notae praeviae* (s. 1-3). Pars I: *Ordo restauratus Confirmationis: Praenotanda* 9 nn. 1-4); *Ritus introductionis* (nn. 5-7); *Sacra verbi Dei celebratio* (nn. 8-13); *Ritus Confirmationis* (nn. 14-38); *Appendix: pericopae ad libitum seligendae* (nr 39); *Missae pro Confirmatione. Cantus processionales* (nr 40). Pars II: *Principia de experimentis quibus ritus recognitus Confirmationis subicietur* (s. 21).

⁴³ *Notitiae* 4(1968), s. 180-184.

⁴⁴ A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948-1975)*, C.L.V. Edizioni Liturgiche, Roma 1983, s. 601. Eksperymenty miały być prowadzone w różnych regionach Kościoła oraz w różnych formach celebracji: udzielenie bierzmowania nielicznej i dużej grupie kandydatów, dzieci, młodzieży i dorosłych, przez jednego szafarza i razem z prezbiterami jemu pomagającymi.

⁴⁵ Na 25 stronach A4 w schemacie zamieszczono: *Presentazione* (s. 2-5); *Ordo Confirmationis. Praenotanda* (nn. 1-4); *Ordo ad Confirmatum intra Missam conferendam* (nn. 5-20); *Ordo ad Confirmationem sine Missa conferendam* (nn. 21-40); *Appendix: Pericope, Psalmi responsorii et Alleluia* (nn. 41-42); *Orationes in Missa Confirmationis* (nr 42); *Cantus processionales* (nr 43).

⁴⁶ Do reformy Kurii Rzymskiej w 1969 r. sprawy liturgii sakramentów podlegały dwóm kongregacjom: Kongregacji Obrzędów (*Congregatio Rituum*) i Kongregacji Dyscypliny Sakramentów (*Congregatio de Disciplina Sacramentorum*).

⁴⁷ Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 137-138.

4. ROLA PAWŁA VI, KONGREGACJI KULTU BOŻEGO I INNYCH KONGREGACJI RZYMSKICH

Dużą rolę w przygotowaniu *Ordo Confirmationis* odegrała powołana przez Pawła VI *Congregatio pro Cultu Divino* (8 V 1969)⁴⁸. Powstały w niej trzy następne schematy – Schemata nr 364: *De Pontificali* nr 21 (24 III 1970), który zawierał tylko *Praenotanda*⁴⁹. Tę samą datę nosi Schemata nr 364: *De Pontificali* nr 21 *De Confirmatione. Relatio de praeparatione Praenotandorum*⁵⁰. Schemat ten został następnie (27 III 1970) przesłany do oceny kongregacjom: Nauki Wiary, Dyscypliny Sakramentów i Rozkrzewiania Wiary. W kwietniu (9 IV 1970) uzupełniono go jednostronicowym dodatkiem Schemata nr 364: *De Pontificali* nr 21 – Addendum, zawierającym zmiany w *Praenotanda* w numerach 1; 2; 9 i 11.

W czasie XIII zgromadzenia generalnego Consilium (9-10 IV 1970) odbyła się dyskusja nad tymi schematami i aprobatą *Praenotanda*⁵¹. Następnie (21 IV 1970) ponownie przesłano *Praenotanda* do Kongregacji Nauki Wiary, Kongregacji Dyscypliny Sakramentów i Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. Kolejny Schemata nr 366: *De Pontificali* nr 22 z dnia 21 IV 1970 zawiera jedynie *Praenotanda*⁵². Został on zaaprobowany na wspólnym zgromadzeniu Kongregacji Dyscypliny Sakramentów i Kultu Bożego (11 VII 1970)⁵³. Kongregacja Nauki Wiary (17 VII 1970) zaakceptowała tekst *Praenotanda*, pod warunkiem, że wraz z nowym obrzędem bierzmowania zostanie przygotowana i ogłoszona konstytucja apostolska, w której uwzględni się wcześniej zgłoszone uwagi. Konstytucję

⁴⁸ Paweł VI, *Konstytucja Apostolska „Sacra Rituum Congregatio”*, AAS 61(1969), s. 297-305; por. J. Stefański, *Kongregacja do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów*, EK IX 607; Cz. Krakowiak, *Nowa Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego*, *Collectanea Theologica* 46(1976)2, s. 101-102.

⁴⁹ Schemat na 6 stronach A4 w sześciu rozdziałach zawiera: De Confirmationis dignitate (nn. 1-3); II. De officiis et ministeriis in celebratione Confirmationis (nn. 4-10); III. De iis quae ad Confirmationem celebrandam requiruntur (nn. 11-13); IV. De tempore et loco Confirmationis conferendae (nn. 14-18); V. De aptationibus quae in ritu Confirmationis praevideri possunt (nn. 19-21); VI. De iis quae praeparanda sunt (nr 21); De Confirmatione aegroto in periculo mortis constituto ministrando (nn. 1-2).

⁵⁰ Schemat liczy 5 stron A4 i zawiera krótkie wprowadzenie oraz następujące rozdziały: I. De contextu Praenotandorum. II. De diversa conditione adultorum et puerorum. III. De ministro Confirmationis. IV. De patrinis. V. De materia et forma sacramenti. VI. De aetate qua Confirmatio conferenda sit. VII. De Confirmatione et Matrimonio.

⁵¹ Por. *Notitiae* 6(1970), s. 227.

⁵² Schemat liczy 7 stron A4 i zawiera poprawioną wersję *Praenotanda* ze Schemata nr 364 w następującej kolejności: I. De confirmationis dignitate (nn. 1-2); II. De officiis et ministeriis in celebratione Confirmationis (nn. 3-8); III. De sacramenti celebratione (nn. 9-10); IV. De tempore et loco Confirmationis conferendae (nn. 11-15); De aptationibus quae in ritu Confirmationis praevideri possunt (nn. 16-18); VI. De iis quae praeparanda sunt (nr 19); De Confirmatione aegroto in periculo mortis constituto minister (nn. 1-2).

⁵³ Kongregacja Kultu Bożego działała od 8 V 1969 do 17 VII 1975; por. V. Noè, *Storia della Costituzione liturgica: punti di riferimento. Nel XX anniversario della Sacrosanctum Concilium*, *Notitiae* 20(1983), s. 265.

o bierzmowaniu miała przygotować Kongregacja Nauki Wiary wraz z Kongregacją Kultu Bożego⁵⁴. Ponieważ schemat ten traktował nie tylko o bierzmowaniu, ale o trzech sakramentach inicjacji, nie został zaakceptowany, gdyż konstytucja miała dotyczyć tylko bierzmowania. W tej sprawie odbyły się dwa zebrania Kongregacji: Nauki Wiary, Dyscypliny Sakramentów i Kultu Bożego (12 i 27 V 1971), na których naniesiono ostatnie poprawki, i schemat *De Confirmatione* wraz z poprawkami ponownie przesłano do Kongregacji Dyscypliny Sakramentów, która wprowadziła do niego jeszcze pewne poprawki. W Kongregacji Kultu Bożego zostały one uwzględnione i poprawiony tekst wraz z wnioskiem o przygotowanie konstytucji apostołskiej przekazano papieżowi (20 VII 1971). Podczas audiencji (26 VII 1971) sekretarz Kongregacji Kultu Bożego prezentował papieżowi ostateczną wersję *De Confirmatione*, która została potem przez niego zaaprobowana 4 VIII 1971). Dekretem z 22 VIII 1971 Kongregacja Kultu Bożego opublikowała *Ordo Confirmationis* zawierające także Konstytucję apostołską Pawła VI *Divinae consortium naturae*, datowaną na 15 VIII 1971⁵⁵.

Jak wynika z tej krótkiej historii kolejnych etapów przygotowania *Ordo Confirmationis*, prace rozpoczęte w *Consilium* (11 X 1964) i *Coetus a Studiis XX*, były następnie prowadzone przez Kongregację Kultu Bożego, konsultowane z papieżem i innymi Kongregacjami Rzymskimi aż do 1971 r. Pontyfikał *Ordo Confirmationis*, chociaż głównie jest dziełem *Consilium* i *Coetus XX*, w przygotowaniu jego *Praenotanda* uczestniczyli papież Paweł VI i niektóre Kongregacje Rzymskie.

5. PRACE NAD STRUKTURĄ LITURGII SAKRAMENTU BIERZMOWANIA

Już w pierwszym Schemata nr 240 zamieszczono podzielony na trzy części *Schema ritus Confirmationis provisorium*⁵⁶. Liturgię słowa stanowiły: śpiew wprowadzający, modlitwa, czytanie ze Starego lub Nowego Testamentu, psalm responsoryjny i perykopa z Ewangelii. Liturgię sakramentu rozpoczynała prezentacja kandydatów, po której następowały: homilia biskupa (szafarza), odnowienie

⁵⁴ Jej projekt opracował i przedstawił do dyskusji (31 III 1971) Pierre Jounel. A. Bugnini, *La riforma liturgica*, s. 602.

⁵⁵ AAS 63(1971), s. 657-664; Notitiae 7(1971), s. 333-339; por. U. Betti, *Confermazione sigillo dello Spirito*, Notitiae 7(1971), s. 347-351; G. Pasqualetti, *De instauratione Ordinis Confirmationis*, tamże, s. 352-363.

⁵⁶ *Schema ritus Confirmationis provisorium*: 1. Liturgia vorbi: Cantus introductionis, Oratio, Lectio prima (e Vetere vel Novo Testamento), Cantus responsorialis, Lectio secunda (ex Evangelio). 2. Confirmatio: Praesentatio confirmandorum, Homilia episcopi (vel ministri), Renovatio promissionum Baptismi, Invitatorium, Impositio manuum, (sive individua ante orationem, sive collectiva durante oratione) cum oratione „Omnipotens, sempiterna Deus, qui regenerare.” Consignatio cum chrismate (pax – sine alapa); (si multi sunt confirmandi, optatur ut presbyteri consignationem simul cum episcopo perficere valeant). Durante consignatione cani potest aliquis cantus. 3. Post confirmationem: a) Si infra missam conferetur liturgia procedit modo consueto per Orationem fidelium (omisso Credo); in fine Benedictio modo sollemniori; b) Si extra missam conferetur sequitur Oratio fidelium, quae concluditur per Orationem Dominicam et Benedictionem episcopi sollemniorem. Schemata nr 240, nr 38.

przrzeczeń chrzcielnych, *invitorium*, włożenie rąk (*manuum*) indywidualne przed modlitwą lub wspólne w czasie modlitwy *Omnipotens sempiternus Deus*, namaszczenie świętym krzyżem (*consignatio cum chrismate*) ewentualnie *pax sine alapa*. W czasie namaszczenia czoła przewidywano odpowiedni śpiew. Powołując się na instrukcję *Inter Oecumenici*⁵⁷, przyjęto zasadę, że bierzmowania zwykle (*de more*) udziela się w czasie Mszy św., między liturgią słowa i liturgią eucharystyczną. Bierzmowania można będzie udzielać w połączeniu z liturgią słowa Bożego⁵⁸.

Sposób przedstawienia kandydatów do bierzmowania i odnowienie przrzeczeń chrzcielnych (*promissionum baptismi*), które powinno być dostosowane do wieku bierzmowanych⁵⁹, może określić konferencja biskupów. Opuszcza się formułę *Spiritus Sanctus superveniat in vos* przy wkładaniu rąk i zamiast wersetu *Adiutorium nostrum...* wprowadza się *invitorium*, po którym wszyscy w ciszy proszą dla bierzmowanych o łaskę Ducha Świętego⁶⁰. Dobór czytań biblijnych należy dostosować do wieku i statusu bierzmowanych⁶¹. W odnowionej liturgii sakramentu należy zachować indywidualne, imienne przedstawienie kandydatów szafarzowi bezpośrednio przed *consignatio*. Szafarz zwraca się do każdego bierzmowanego jego własnym imieniem i pozdrawia go słowami: *Pax tecum*, ale po *chrismatio* opuszcza się uderzenie w policzek (*alapa*). W czasie namaszczenia można wykonywać odpowiednie śpiewy⁶². Jeśli bierzmowania udziela się w czasie Mszy św., po bierzmowaniu następuje modlitwa wiernych i opuszcza się *Credo*, jeśli poza Mszą, po modlitwie wiernych odmawia się Modlitwę Pańską i udziela uroczystego błogosławieństwa⁶³.

W Schemata nr 285 (4 IV 1968) po raz pierwszy zamieszczono *Ordo restauratus Confirmationis*⁶⁴ oraz *Appendix* z wykazem perykop biblijnych⁶⁵ i formularz Mszy św. *pro Confirmatione*⁶⁶. Przygotowując obrzędy bierzmowania kierowano się zasadą, że jest ono drugim krokiem (*secundus gressus*) i integralną częścią inicjacji chrześcijańskiej (*pars integralis initiationis christianae*) i z zasady powinno być udzielane bezpośrednio po chrzcie⁶⁷. Przyjęto także założenie, że w przyszłości bierzmowania udzielać się będzie dzieciom, młodzieży i dorosłym (*infantes et iuvenes et adulti*). Dlatego niektóre elementy liturgii mogą być dosto-

⁵⁷ *Inter Oecumenici*, nr 64.

⁵⁸ Schemata nr 240, nr 34,2-3; Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w reformie liturgii II Soboru Watykańskiego*, s. 189-190.

⁵⁹ Por. Schemata nr 240, nr 34, 4-5. Por. KL 71.

⁶⁰ Por. tamże, nr 34,7. Zaznaczono również, że można przygotować różne teksty *invitorium*.

⁶¹ „[...] in numero uberiori praeberi debeant, quia solummodo in his elementis possibilitas exstat aptandi ritu Confirmationis aetati et statu confirmandorum”. Tamże, nr 34,8.

⁶² Tamże, nr 35.

⁶³ Tamże, nr 37.

⁶⁴ Tamże, nr 5-38.

⁶⁵ Tamże, nr 39.

⁶⁶ Tamże, nr 40. W części II podano zasady przeprowadzania eksperymentów: *Principia de experimentis quibus ritus recognitus Confirmationis subicietur*. Datowane są 30 III 1968.

⁶⁷ „De Confirmatione immediate post baptismum conferenda”. Schemata, nr 285, 3c.

sowane do wieku, np. czytania, aktywność świadków i rodziców. Ponieważ przewidziano, że bierzmowania razem z biskupem będą mogli udzielać także upoważnieni prezbiterzy⁶⁸, w schemacie używa się terminu *minister confirmationis* lub *celebrans*, a nie *episcopus*, pamiętając jednak, że jego pierwotnym szafarzem (*minister originarius*) jest biskup. *Ordo instauratus* podkreśla duże znaczenie znaku indywidualnego włożenia rąk na głowę kandydata, które będzie możliwe wtedy, gdy liczba szafarzy będzie odpowiednia do liczby bierzmowanych. Byłoby to możliwe, gdyby wtedy razem z biskupem bierzmowania udzielali wyznaczeni przez niego prezbiterzy (*assistant in unctione*).

Według *Ordo restauratus Confirmationis*, bierzmowania zwykle (*de more*) udziela się w czasie Mszy św. Wypada (*convenit*) aby przewodniczył jej biskup, a jeśli nie celebry, aby w niej uczestniczył (*assistat*) ubrany w szaty wymagane przy udzielaniu bierzmowania⁶⁹. Gdy bierzmowanie przyjmują dzieci (*infantes*), które jeszcze nie były dopuszczone do Eucharystii i w czasie tej liturgii nie otrzymają Pierwszej Komunii św., udziela się go poza Mszą św., ale z liturgią słowa Bożego.

Kolejny, przygotowany przez Coetus XX Schemata nr 326 (15 XI 1968) zawiera obrzędy bierzmowania w czasie i poza Mszą św., wykaz czytań biblijnych i modlitwy w czasie Mszy św. oraz śpiewy. Przewiduje się w nim dwa obrzędy, jednakowe w głównej części, różniące się niektórymi elementami. W pierwszej formie liturgia słowa stanowi naturalne i logiczne przygotowanie do sakramentu. Po udzieleniu bierzmowania następuje liturgia Eucharystii według *Ordo Missae*. Jeśli bierzmowania udziela się poza Mszą św., jego obrzędy poprzedza liturgia słowa, a kończy modlitwa wiernych i uroczyste błogosławieństwo.

Według typicznego wydania *Ordo Confirmationis*, obrzędy bierzmowania udzielanego w czasie Mszy św. obejmują: liturgię słowa Bożego; po Ewangelii przedstawienie kandydatów; homilię szafarza i odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Liturgię sakramentu rozpoczyna włożenie rąk z modlitwą; po nim jest namaszczenie świętym krzyżem z formułą: „N. przyjmij znamię Daru Ducha Świętego”; modlitwa powszechna; liturgia eucharystyczna i uroczyste błogosławieństwo⁷⁰. Liturgię bierzmowania poza Mszą św. poprzedzają: obrzędy wstępne i liturgia słowa Bożego. Po Ewangelii jest przedstawienie kandydatów; homilia szafarza i odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Liturgia sakramentu, jak w czasie Mszy św., po niej modlitwa powszechna, Ojcze nasz i uroczyste błogosławieństwo⁷¹.

⁶⁸ „[...] ut episcopis a iure concedatur potestas delegandi presbyteros ad sacramentum Confirmationis conferendum”. Tamże, nr 3d.

⁶⁹ Tamże. Por. *Inter Oecumenici*, nr 66: „Si Missa ab alio celebratur, convenit, ut Episcopus Missae assistat paramentis indutus pro Confirmationis collatione praescriptis”.

⁷⁰ Pontificale Romanum, *Ordo Confirmationis*, Typis Polyglottis Vaticanis 1971, nr 20-33; por. Cz. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania w praktyce pastoralnej Kościoła w Polsce*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2005, s. 73-87.

⁷¹ *Ordo Confirmationis*, nr 34-49.

PODSUMOWANIE

Obrzędy sakramentu bierzmowania były zawsze bardzo ubogie, gdyż tradycyjnie udzielano go bezpośrednio po chrzcie, którego liturgia była bardzo rozbudowana. Bierzmowanie przez biskupa bardzo licznych grup kandydatów, najczęściej w czasie wizytacji parafii, również wymagała krótkich obrzędów. Nie było w nich także żadnych odniesień do chrztu, pierwszego sakramentu inicjacji chrześcijańskiej, ani do Eucharystia jako jej dopełnienia. Dlatego w ramach reformy i odnowy liturgii sakramentów w duchu *Vaticanum II* zostały opracowane także obrzędy bierzmowania. W *Ordo Confirmationis* z 1971 r. uwzględniono postulaty wielu biskupów, kongregacji rzymskich i uniwersytetów katolickich. Liturgia bierzmowania jako drugiego z kolei sakramentu inicjacji chrześcijańskiej wyraźnie nawiązuje do chrztu (odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych, chrzestny może być świadkiem) i Eucharystii (bierzmowanie z zasady w czasie Mszy św.). Bierzmowanie poza Mszą św. zawsze poprzedza liturgia słowa Bożego. Najważniejsza zmiana dotyczy nowej formuły sakramentalnej przejętej z liturgii bizantyńskiej oraz możliwość udzielania bierzmowania razem z biskupem przez prezbiterów.

THE LITURGY OF CONFIRMATION SACRAMENT
IN THE WORKS ON *ORDO CONFIRMATIONIS* OF 1971

Summary

The article deals with the works carried out on the reformation and renewal of Confirmation sacrament, *Ordo Confirmationis*, promulgated in 1971. The reform of the book was postulated in votes and suggestions by bishops, Roman Congregations and catholic universities and presented to the Holy See before the Council. Editorial works on *Ordo Confirmationis* were carried out by *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia* and a special work team appointed especially for this task, namely, *Coetus a Studiis XX*, which consisted of experts on Confirmation liturgy history, theology and legal issues. The team prepared successive schemes of *De Confirmatione*, which were then discussed and consulted with the members of relevant Congregations and submitted to Pope Paul VI for assessment. *Ordo Confirmationis* is mainly the work of *Coetus a Studiis XX*, whereas *Praenotanda* were prepared by The Congregation for Divine Worship in cooperation with other discasteria of the Holy See. The final version of *Ordo Confirmationis* was preceded by a special Apostolic Constitution, *Divinae consortiun naturae*, in which the Pope approved of the rites and defined a significant sacramental sign of Confirmation (substance and formula). Since then, Confirmation is usually bestowed during the Holy Mass and, in other cases, it is always combined with the Liturgy of the Word.

Keywords: Confirmation liturgy, *Ordo Confirmationis*, presentation of candidates, renewal of baptismal promises, the First Holy Communion, the Holy Mass, the Liturgy of the Word, *Consilium*, *Coetus a Studiis XX*, *Praenotanda*, Paul VI, Roman Congregations

Nota o Autorze: Ks. prof. dr hab. Czesław Krakowiak (archidiecezja lubelska), Wydział Teologii KUL, Instytut Liturgii i Homiletyki, Kierownik Katedry Teologii Liturgii, autor książki o liturgii i teologii sakramentów, roku liturgicznym oraz licznych artykułów z teologii liturgii i liturgii w praktyce pastoralnej.

Słowa kluczowe: Liturgia bierzmowania, *Ordo Confirmationis*, prezentacja kandydatów, odnowienie przyrzeczeń chrztu, Pierwsza Komunia św., Msza św., liturgia słowa Bożego, *Consilium*, *Coetus a Studiis XX*, *Praenotanda*, Paweł VI, Kongregacje Rzymskie